

Драјана ЈАЊИЋ*

ПРИЗРЕНСКА ЕПИСКОПИЈА** (Историјско-канонски аспекти)

Айсџиракџи: Оснивање Призренске епископије треба тражити још у време пре Самуилове државе. У повељама византијског цара Василија II индиректно се помера постојање Призренске епископије у време Првог бугарског царства, док археолошка истраживања цркве Богородице Љевишке, седишта Призренске епископије, указују да је Призрен био значајно средиште византијске епохе.

Кључне речи: архиепископија, Црква, јурисдикција, канон, аутокефалност, епископија.

У периоду византијског царства Призрен је био центар духовних и материјалних остварења византијске културе. Остаци византијских профаних и сакралних грађевина откривених у Призрену, налазе се у темељима комплекса јужне куле и зидина утврђења на Призренској тврђави. Откривени остаци грађевина потичу из фазе која би одговарала византијској Приздријани XI века¹. На темељима ранохришћанске цркве саграђена је задужбина цара Душана Св. Арханђели, док је на јужном узвишењу постојало византијско утврђење Вишеград². Седиште Призренске епископије, црква Богородице Љевишке,

* Научни сарадник, Институт за Српску културу – Приштина / Лепосавић, dragjanjic@yubc.net

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метихије* (ев. бр. 178028), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Војислав С. Јовановић, „Археолошка истраживања и налазишта на Косову“, *Зборник са окупљања о научном истраживању Косова*, САНУ, Београд, 1988, 33, 467.

2 Војислав С. Јовановић, „Археолошка истраживања и налазишта на Косову“, 52, 54. Милан Ивановић, „Културна баштина Косова и Метохије“, *Спирине Косова и Метохије*, књ. 10, Приштина, 1997, 23.

подигнута је на темељима тробродне византијске базилике у којој је, како се претпоставља, било седиште тадашњег призренског епископа. Истраживања која су вршена на цркви Богородице Љевишке врло тесно су повезана са историјским подацима који се односе на призренску епископију, од њених најстаријих времена па све до Милутинове обнове. Датум изградње ове цркве ставља се у време византијског цара Романа I Лакапина (920–944). На основу пронађеног новца из периода његове владавине (између 921. и 931. године) у темељима Богородице Љевишке, који, према мишљењу Ненадовића, нису никада обнављани, могло би се закључити да је ова црква постојала већ почетком X века. Није искључено ни да је она још раније сазидана, с обзиром на то да је ова базилика својим димензијама и обликом врло слична базиликама у Царичином граду³. Остаци старих фрагмената који су употребљени за зидање базилике, а који су коришћени и у време Милутинове обнове, припадају вероватно неком античком храму, док неколико олтарских стубића одговара својом величином и профилацијом фрагментима који су откривени у Стобију⁴.

Према византијском хроничару Јовану Скилици, македонски владар Самуило (976–1014) заузео је Призрен заједно са Тетовом, Скопљем и Липљаном⁵. Следеће спомињање Призрена у историјским изворима везано је за буну скопских великаша (1072. г.) под Ђорђем Војтехом, који су прогласили за цара Константина Бодина, сина Михаила Зетског⁶. У време проласка Фридрха Барбаросе кроз Србију (1189. г.), према казивању Стефанових биографа, Немања је заузео Призрен, али га није задржао, јер је бугарски цар Калојан искористио долазак крсташа под Цариград да би заузео Призрен⁷. Успостављање Бугарског царства 1185. године и организовање Трновске архиепископије у периоду од 1185 до 1204. године, довело је и до отцепљења и губитка Охридске архиепископије, једног дела епископија у североисточном делу тадашње Старе Србије и северног дела Македоније,

3 Слободан Ненадовић, „Шта је краљ Милутин обновио на цркви Богородице Љевишке у Призрену“, *Стираринар*, V-VI/1954-1955, Београд, 223.

4 Војислав С. Јовановић, „Археолошка истраживања и налазишта на Косову“, 31–32. Слободан Ненадовић, *Бојородица Љевишка*, Београд, 1963, 228–234. Иванка Николајевић Стојковић, *Рановизантијска архитектонска декоративна илустриција у Македонији, Србији и Црној Гори*, Београд, 1957, 58. Милан Ивановић, „Културна баштина Косова и Метохије“, 23.

5 *Византијски извори за историју Југославије*, III, Београд, 2007, 79.

6 *Византијски извори*, III, 177–185. Слободан Ненадовић, *Бојородица Љевишка*, Београд, 1963, 51.

7 Стефан I Првовенчани, *Житије Симеона Немање, Светосавски зборник*, 2, 1938, 31–32. Реља Новаковић, „О неким питањима подручја данашње Метохије крајем XII и почетком XIII века“, *ЗРВИ*, IX, 1966, 208–212. *Id.*, „О неким питањима граница Србије крајем XII и почетком XIII века“, *Зборник ФФ*, 9–1, Београд, 1967, 121–161. Радослав Грујић, „Полошко-тетовска епархија и манастир Лешак“, *Гласник СНД*, XIII, Скопље, 1932, 33–40, 45.

међу којима се помиње и Призренска катедра. Под јурисдикцијом Трновске архиепископије Призренска епископија се вероватно налазила до Калојанове смрти 1207. године. О томе се може индиректно закључити на основу писма бугарских епископа и Трновског архиепископа из 1204. године, упућеног папи Иноћентију III, међу којима се налази име епископа призренског, Аврама (*humilis episcopus sanctissimi Prisdiani Abraham*)⁸.

Најстарији писани спомен који је везан за седиште Призрена као епископије налазимо у првој повељи цара Василија II из 1019. године. Проблеми са Василијевим повељама за Охридску цркву, које су сачуване у познијим преписима, сачињеним у време цара Михаила VIII Палеолога 1272. године, у науци су изазвали многа неусклађена мишљења, али су у историјској науци прихваћене као историјски веродостојне. Једино се доводила у сумњу аутентичност 2. и 3. Василијеве сигилије, којима се потврђују и проширују привилегије Бугарске (Охридске) архиепископије⁹.

Помен Призренске епископије у првом сигилиону цара Василија II је од великог значаја, јер се први пут на српској територији помињу непозната епископска седишта (Призрен – *Πριζρρίανα*, Лиљан и Сирмијум), што наводи на претпоставку да установљење Призренске епископије треба тражити много раније¹⁰.

Наиме, разматрајући проблем епископских седишта у Србији од IX до XI века, В. Поповић је изнео мишљење, формирано на основу повеља цара Василија II из 1019–1020. године, у којима се потврђују стечена права Охридске архиепископије, да помен Призренске катедре у другој Василијевој повељи из 1020. г. очигледно указује да она обухвата како црквене центре које су основали Борис и Симеон, тако и оне који се први пут јављају у време Самуилове Македонске државе¹¹. Релативно прецизно

8 Георгије Острогорски, *Историја Византије*, 378–380. Иванъ Снѣгаров, *История на Охридската архиепископия*, I, София, 1924, 88–97. Innocentii, *Regestorum sive epistolarum, liber VII*, V, PL 217, 215:289. D. Augustin Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meredionalium*, Romae, I, 1863, 29.

9 Божидар Ферјанчић, „Автокефалност Српске цркве и Охридска архиепископија“, *Сава Немањић – Светии Сава*, Београд, 1979, 67. Божидар Прокић, „Постанак Охридског патријархата“, *Глас СКА*, XC, 1912, 175–267. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 1969, 287. Филарет Гранић, „Црквеноправне глосе на привилегије цара Василија II“, *Бојословје*, 1998, 410–411. Стојан Новаковић, „Охридска архиепископија у почетку XI века“, *Глас СКА*, 76, 1908, Београд, 2–4.

10 Иванъ Снѣгаров, *История на Охридската архиепископия*, I, 55–57.

11 Владислав Поповић, „Епископска седишта у Србији од IX до XI века“, *Годишњак града Београда*, XXV, Београд, 1978, 35. Јованка Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, *Сава Немањић – Светии Сава*, Београд, 1979, 33. Иванъ Снѣгаров, *История на Охридската архиепископия*, I, 22. Тибор Живковић, *Црквена организација у Српским земљама*, Београд, 2004, 173.

може се одредити време настанка Призренске епископије, о чему сведочи, како смо поменули, пронађени сребрни новац Романа I Лакапена, датиран између 921. и 931. године, у темељима зидова првобитне базилике Богородице Љевишке¹².

Хронологија догађаја Самуилове освајачке политике у периоду после 997. године окреће се ка западу и северу, где је освојио Драчку тему, Дукљу и Рашку негде крајем деведесетих година X века, вероватно око 998. године¹³. Претпоставља се да је у овом периоду дошло до успостављања чвршће Самуилове власти на територији данашње Србије и припајања Призренске епископије Охридској патријаршији. Стога је могуће да Василијева повеља из 1019. године, у којој се набрајају све епископије са територије Самуиловог царства, међу којима и Призренска епископија – „Καὶ τὸν ἐπίσκοπον Приξδριάνων εἰς αὐτὰ τὰ Приξδριάνα καὶ τὸν Χοσρόν καὶ τὸν Λεασκουμτζὸν καὶ τὸν Βραίτον κληρικοὺς ἐϛ̅ καὶ παροίκους ιϛ̅“, управо одражава стање из времена оснивања Самуилове Охридске патријаршије после 998. године¹⁴.

У складу са освојеним областима после пада Самуиловог царства, освојена територија била је подељена на теме, или је на том простору морао постојати један облик управне организације од успостављања византијске власти 1018. г, о чему индиректне податке даје византијски хроничар Јован Скилица¹⁵.

У науци је био предмет спора црквено-правни статус Охридске архиепископије као потпуно аутокефалне цркве. У контексту теме поменућемо мишљење Б. Гардашевића да Охридска архиепископија није никада имала пуну аутокефалност, објашњавајући то чињеницом да Охридске архиепископе нису за време Византије бирали синоди Охридске цркве, него су их постављали цареви, а рукополагали их до друге половине XII века цариградски патријарси, као и да Цариградска патријаршија никада

12 Слободан Ненадовић, „Шта је краљ Милутин обновио на цркви Богородице Љевишке у Призрену“, 212–213.

13 Јадран Ферлуга, „Драч и Драчка област пред крај X и почетком XI века“, ЗРВИ, VIII/2, Београд, 1964, 117–119. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд, 293. *Историја Српског народа*, I, Београд, 1981, 169. Владислав Поповић, „Епископска седишта у Србији од IX до XI века“, 36. *Византијски извори*, III, 88–92.

14 Владислав Поповић, „Епископска седишта у Србији од IX до XI века“. 35. Божидар Прокић, „Постанак Охридског патријархата“, 48–49. Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд, 1985, 14. Иван Ђ Снџгаров, *История на Охридската архиепископия*, I, 55–56.

15 *Византијски извори*, III, 123–140 Божидар Прокић, „Први охридски архиепископ Јован“, Глас СКА, 88, 1911, 287, 301. Tadeusz Wasilewski, „Le thème byzantin de Sirmium – Serbie au XI et XII siècle“, ЗРВИ, VIII/2, Београд, 1964, 480. *Лейхойис йойа Дукљана*, (Ф. Шишић), Београд – Загреб, 1928, 189, 190.

није дала сагласност за аутокефалност Охридске архиепископије¹⁶. Међутим, статус Охридске архиепископије као аутокефалне цркве био је регулисан одређеним законским нормама које је признавала Цариградска патријаршија. Наиме, како каже Ф. Гранић, цар Василије II није сматрао за потребно да уноси у своје привилегије дефиницију црквеноправног положаја новоосноване архиепископије, вероватно стога што су ове привилегије садржавале потврду постојећег црквеноправног стања у некадашњој Самуиловој држави¹⁷.

Теорија о повезаности Охридске цркве са Примом Јустинијаном јавља се први пут почетком XII века у додацима хронике Јована Скилице, које је унео епископ деволски Михаило¹⁸. Иако се у сачуваним сигилионима Василија II не помиње Прима Јустинијана, треба истаћи да су ова три сигилиона правна акта, која имају за циљ да фиксирају право појединих епархија Охридске архиепископије на одређени број клирика и парика. Они, у ствари, представљају званична документа која нормирају живот једне црквене организације. Стога, три сигилиона која су нам сачувана у касном препису, у тзв. повељу Михаила VIII, представљала би мањи део правних докумената којима су била нормирана права и дужности Василијеве црквене организације¹⁹.

Канонско-правни статус Охридске архиепископије и њене законитости озакоњен је у трактату Нила Диксопатра, *Τὰ εἰ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων*, написаном по наредби сицилијанског краља Рожера II од 1143. године, у којем је дат попис самосталних источних православних цркава и њихових епархија. Приликом помена Охридске цркве, он каже:

„Слично Кипарској, аутокефална је и не потпада неком од највећих престола, него самостално собом управља и од споствених епископа прима хиротонију и Бугарска, која из њоучейка није била Бујарска; касније међутим, због тога што су је освојили Бугари зове се Бугарска. И она је, дакле аутокефална, јер је царском вољом отргнута из руке Бугара, тј. влашћу цара Кир Василија Попфировенита и никада није дата Цариградској цркви. Зато, све

16 Благота Гардашевић, „Каноничност стицања аутокефалности Српске цркве 1219. године“, *Свети Сава – Сјоменица њоводом осамстојоодишњице рођења 1175–1975*, Београд, 1977, 33–69.

17 Филарет Гранић, „Црквеноправне глосе на привилегије цара Василија II“, 414.

18 *Византијски извори*, III, 136.

19 Радивоје Љубинковић, „Традиције Приме Јустинијане у титулатури охридских архиепископа“, *Сѣринар*, књ. XVII-1966, Београд, 1967, 62. Божидар Ферјанчић, „Аутокефалност Српске цркве и Охридска архиепископија“, 70. Филарет Гранић, „Црквеноправне глосе на привилегије цара Василија II“, 419–423. Исти, „Оснивање архиепископије у граду Justiniana prima 535. године после Христа“, *Бојословље*, 1998, 298–326.

до сада Кипар и Бугарска од цара добијају епископе. Хиротонишу их, пак, сопствени епископи, како је речено, и као аутокефалне – називју се архиепископије. А Бугарска има више од тридесет епископија, над којима стоји и надзире их град Охрид“.

Овим се потврђује да Охридска архиепископија није била под јурисдикцијом Цариградске патријаршије²⁰.

Други податак који Охридској архиепископији признаје поштуну самосталност налазимо код Теодора Валсомона, који је пре избора за антиохијског патријарха у Цариграду заузимао место ђакона Велике цркве, хартофилакса, номофилакса и протоса Влахерне. Он је био задужен од стране патријарха Михаила III (1169–1177) и цара Манојла I Комнина (1143–1180) да изврши ревизију Номоканона у 14 наслова. У трећој одредби, која је, у ствари, његов коментар на 131. Јустинијанову новелу, Валсамон се задржао на проблему бугарске цркве – Охридске архиепископије, којим се привилегије Приме Јустинијане преносе на Бугарску архиепископију, односно Охридску архиепископију, где се дословно каже: „Његово блаженство архиепископ Приме Јустинијане, наше отаџбине, увек да има под својом јурисдикцијом епископе епархија: Средоземне Дакије, Дакије Рипенсис, Превалитане и Дарданије и Горње Мезије и Паноније, и да их он хиротонише... да се Бугарска (архиепископија) зове Јустинијана зато што је цар Јустинијан повратио РOMEјском царству ту област“²¹. Према М. Петровићу, „права Охридске архиепископије признавала је и сама Цариградска патријаршија, с обзиром на то да је 131. Јустинијанова новела званично унета у Номоканон, али да се Охрид још не поистовећује са родним местом цара Јустинијана, него да се права Бугарске цркве везују за Јустинијаново име, зато што се његово родно место налази на њеној територији и зато што је он ту територију присајединио под управом РOMEја“²². С друге стране, Р. Љубинковић сматра да, иако је територијални опсег Јустинијане Приме био измењен, то не значи да су стечена и призната права Приме Јустинијане угашена²³.

20 Nili Doxopatriti, *Notitia patriarchorum*, PG 132, 1097. Миодраг Петровић, „Историјско-правна страна Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану Србије кир Сави“, *ЗРВИ*, XIX, 1980, 180.

21 *Novellae*, CXXXI, cap. III, *Corpus Juris Civilis, pandectis institutionibus, codice et Novelles*, Amsterdami – Lugd. Batavorum, 1663. Радивоје Љубинковић, „Традиције Приме Јустинијане у титулатури охридских архиепископа“, 64–67.

22 Миодраг Петровић, „Историјско-правни статус Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану кир Сави“, 183.

23 Радивоје Љубинковић, „Традиције Приме Јустинијане у титулатури охридских архиепископа“, 67. *Novellae*, CXXXI, cap. III. Миодраг Петровић, „Историјско-правни статус Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану кир Сави“, 183. Никодим Милаш, *Правила љавославне цркве са ѿумачењима*, Београд – Шибеник, 2004, 181–182.

Самостални статус Охридске архиепископије у односу према другим самосталним црквеним областима, према Ф. Гранићу, био је независан и самосталан, и као такав имао је карактер и положај потпуно самосталне црквене организације²⁴.

Није без значаја да се и Охридски архиепископ Димитрије Хоматијан позивао на 131. Јустинијанову новелу и редовно потписивао као „архиепископ Јустинијане Приме и целе Бугарске“²⁵. У познатом писму Сави Немањићу (мај 1220) он је титулисан као „Δι ἡτριοϲ ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοποϲ τῆϲ Πρώτῆϲ Ἰουστινιανῆϲ καὶ πάϲῆϲ Βουλγαρίας“, што је навело неке истраживаче на помисао да је ова теорија о пореклу Охридске архиепископије и настала почетком XIII века, а због великих промена које су задесиле византијски свет²⁶.

На путу за ширу црквену делатност у Србији Светом Сави је главну препреку представљала Охридска архиепископија. Препреке у остваривању ових права биле су пре свега канонске природе. Тако, према Ап. канону 15, ако „клирик остави своју епархију и пређе у другу [...] те се настани у другој епархији без знања епископа, такав више не сме обављати свету службу“. С друге стране према 2. канону Другог васељенског сабора, којим се забрањује „пренагло постављање за епископа и презвитера“, угрожавала су се права Охридске цркве²⁷. Према М. Петровићу, Сава је, како би превазишао ову канонску препреку, уношењем у Студенички тишик одредбе о архимандриту као игуману, искључио сваку власт обласног епископа над манастиром. Доласком Савиним и примањем старешинства у Студеници сужава се јурисдикција Охридске архиепископије на територији Србије и ствара се чврста подлога за црквени преокрет. Архимандритство Светог Саве је било први такав корак у добијању аутокефалности за његову цркву 1204. године у Солуну, где је, према казивању његових биографа, са знањем надлежног епископа, чинодејствовао са оним архијерејима који су му свесно дали достојанство „да буде архијереј“²⁸. Црквено устројство стечено на темељу аутокефалности, Свети Сава је показао у случају смене у Призрену Грка архијереја, Нићифора, који је заузимао епископску катедру у периоду од 1217 до 1220, поставивши на његово место новог архијереја, пореклом Србина²⁹.

24 Филарет Гранић, „Црквено правне глосе на привилегије цара Василија II“, 414–415.

25 Jean B. F. Pitra. *Analecta sacra et classica, Spicilegio Solesmensi parata. Iuris ecclesiastici Graecorum, selecta paralipomena*, Parisiis/Romae, 1891, VII, 481.

26 Георгије Острогорски, „Писмо Димитрија Хоматијана“, *Светосавски зборник*, 2, 1939, 8.

27 Никодим Милаш, *Правила православног цркве са њумачењима*, I, 73, 168.

28 Доментијан, *Живот св. Симеуна и Саве*, Београд, 1865, 192. Божидар Ферјанчић, „Почеци Солунске краљевине (1204–1209)“, *ЗРВИ*, VIII/2, Београд, 1964, 101–116

29 Миодраг Петровић, *Студенички тишик и самосталност Српске цркве*, Београд, 1986, 23, 32. Филарет Гранић, „Црквеноправне одредбе св. Саве о настојатељу и осталим

У Пљевљанском синодику православља као први на листи призренских епископа помињу се епископи Јован, Герасим, Иларије, Варлаам и Јован, док су у Призренском поменику забележена поименице три епископа, пре наведених – Симеон, Леонтије, Константин, и седморица после њих, мада је врло тешко утврдити хронологију појединих епископа³⁰. Према речима Г. Бабић, галерија ликова насликаних епископа у цркви Богородице Љевишке, не подудара се са писаним изворима, где је занемарена историјска прецизност у приказивању најстаријег периода Призренске епископије. Иако је избор насликаних епископа урађен према предлогу ктитора, идеја о њеном трајању, према речима Г. Бабић, исказана је представом епископа у спољној припрати, где је као последњи у низу насликан епископ чије се име не може прочитати. Остаје отворено питање да ли су први епископи били насликани на зиду старије епископије, која је обновљена у XIII веку, када је Призрен припојен српској држави³¹.

Савино посвећење за архиепископа и давање аутокефалности Српској цркви у Никеји, посматрани у светлу изнетих канонских норми, према Б. Ферјанчићу, сасвим су легално изведени. На основу описа Савиних биографа, првобитну иницијативу имао је цар Теодор I Ласкарис, али је ипак ове важне чинове обавио никејски патријарх уз сарадњу епископског сабора³².

С тим у вези је и позивање Димитрија Хоматијана на 2. канон Другог васељенског сабора, 17. Халкидонског сабора и 38. канон Трулског сабора, у којима се покушава да забрани учешће царске власти у оснивању и унапређењу црквене области на виши ранг, што као последицу има сужавање или присаједињење суседне црквене области, а тиме и мешање јурисдикција. Примена 17. канона у одређеним историјским околностима ишла је на штету саме Цариградске патријаршије. Цариградска црква је и после 1204. године настојала да управља својим епархијама које су се нашле у границама основане

манастирским функционарима“, *Богословље*, год. X, св. 2-3, Београд, 1935, 171–180. Миодраг Ал. Пурковић, „Српски епископи и митрополити средњег века“, *Хришћанско дело*, III, 4–6, Скопље, 1937, 16.

30 Владимир А. Мошин, Сербская редакция Синодика в неделю православия, *Византийский Временник*, Москва XVII, 1960, 304. Сава, *епископ шумадијски*, *Српски јерарси*, Каленић, Крагујевац, 1996, 238. Миодраг Ал. Пурковић, „Српски епископи и митрополити средњег века“, 15. Стојан Новаковић, „Српски поменици XV–VIII века“, *Гласник СУД*, XLII, Београд, 1875, 35.

31 Гордана Бабић, „Низови портрета српских епископа, архиепископа и патријараха у зидном сликарству XII–XVI века“, *Сава Немањић – Свјетли Сава*, Београд, 1979, 324–328. Драга Панић, Гордана Бабић, *Богородица Љевишка*, Београд, 1975, 11, 43, 66, 138–139.

32 Божидар Ферјанчић, „Аутокефалност Српске цркве и Охридске архиепископије“, 67. Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске Православне Цркве 1*, 1991, 71–83.

епирске државе³³. С тим у вези, хиротонија епископа која је вршена без учешћа и одобрења Патријаршије, сматрана је неканонском, док је Охридска архиепископија довела у питање своју аутокефалност, с обзиром на то да су се унутар политичких граница епирске државе нашле одређене епископије под цариградском јурисдикцијом.³⁴

Примена другог дела канона 17. Халкидонског сабора, по којем црквене области припадају оним епископима који њима управљају, „а нарочито ако су тридесет година ненасилно биле управљане“, допринела је да Свети Сава унутар политичких граница Српске краљевине конституише аутокефалну Српску цркву 1219. године. Овим чином патријарх је још више узвисио свој трон и јерархијски положај, преузивши улогу старатеља о јединству свих цркава и постављању правих и законитих архијереја. Правом хиротоније патријарх је стекао судску власт над новоизабраним архијерејем Савом, а давањем аутокефалности та власт је аутоматски пренета на сабор епископа Српске цркве³⁵.

Када је 1220. године Димитрије Хоматијан упутио протестно писмо првом српском архиепископу Светом Сави, већ су били постављени темељи Архиепископије у Жичи и Сава је увелико радио на организовању мреже српских епископија³⁶.

Индиректне податке о епископским катедрама које је установио Свети Сава налазимо у писму охридског архиепископа Димитрија Хоматијана, где се помињу епископије Раса и Призрена. Да су ове две епископије ушле у састав Савине црквене организације пре Хоматијановог писма (1220. г.), закључује се из самог писма, у коме он пребацује светом Сави да је „тамо рукоположио и многе архиејереје, без назначења и за нека одређена места, не знамо“, по чему се претпоставља да је Свети Сава нешто раније постао архиепископ, јер је, како каже М. Живојиновић, „за такав посао било потребно време“³⁷. Корене устројства Српске цркве и првих епископских седишта треба тражити у Студеничком типику Светог Саве и његовим одредбама, у којима се

33 Божидар Ферјанчић, „Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261)“, ЗРВИ, XXVII–XXVIII, Београд, 1989, 103–110.

34 Миодраг Петровић, „Историјска страна Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану кир Сави“, 200–201. Никодим Милаш, *Правила православног цркве са њумачењима*, I, 359, 364, 521. Божидар Ферјанчић, „Почеци Солунске краљевине (1204–1209)“, ЗРВИ, VIII/2, 1964, 101–116.

35 Миодраг Петровић, „Историјска страна Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану кир Сави“, 201–206. Никодим Милаш, *Правила православног цркве са њумачењима*, I, 369. Сергеј В. Тројицки, „Цариградска црква као фактор аутокефалије“, *Изабране студије из црквеног права*, Београд, 2008, 151–157.

36 Доментијан, Симеун и Сава, 233. Теодосије, *Живот Светиога Саве*, Београд, 1860, 126–131. Станоје Станојевић, „Свети Сава и независност Српске цркве“, *Глас СКА*, CLXII, Београд, 1934, 238–240.

37 Георгије Острогорски, „Писмо Димитрија Хоматијана“, 99, 101–103. Мирјана Живојиновић, „О боравцима Светог Саве у Солуну“, *ИЧ*, 24, 1977, 69.

успоставља и штити аутономија манастира (12. и 13. глава) и уређује избор студеничког архимандрита. Помен шесторице игумана који учествују у избору студеничког архимандрита: светог Ђорђа у Расу, свете Богородице у Градцу, светог Николе у Топаоци, светог Николе у Кончулу, светог Николе у Дабру и светог Ђорђа у Дабру, представљају, у ствари, и прво језгро Савиних новооснованих епископија, из кога је израсла аутокефална Архиепископија³⁸.

Код Савиних биографа не помиње се број епископија Српске цркве и њихови називи, већ само да је Свети Сава за српске епископе изабрао своје ученике³⁹. Мишљења историчара, који су расправљали о броју првих епископија које је основао Свети Сава, углавном се подударају када је реч о Призренској епископији – да је она од самог почетка била укључена у мрежу првих епископија – изузев мишљења И. Руварца, Е. Голубинског и К. Јиречека, који су сматрали да је Призренска епископија ушла у састав Српске цркве тридесетих година XIII века, а неки почетком XIV века⁴⁰. Једини сачувани историјски извор на основу кога се може донекле установити број првих епископа Српске цркве 1220. године, јесте, у ствари, један позни препис из половине XV века, познат под називом *Хрисовуља Свештоја Саве*⁴¹. Иако Хрисовуља не помиње Призренску епископију у саставу првобитних Савиних епископских седишта, нема сумње да је она била укључена у српску црквену организацију. Претпоставља се да се разлог овог изостављања Призренске катедре временски подудара са текстом настанка хрисовуље, управо када је она била празна – *sede vacante*, односно у тренутку када је после оставке грчког епископа Нићифора епископска катедра била упражњена⁴².

Литература

Бабић 1979: Гордана Бабић, „Низови портрета српских епископа, архиепископа и патријараха у зидном сликарству XII–XVI века“, *Сава Немањић – Свешти Сава*, Београд, 319–342.

38 Миодраг Петровић, *Студенички манастир и самостјалност Српске цркве*, 31–36. Владимир Ђоровић, *Свешти св. Саве*, Београд – Сремски Карловци, 1928, 76–77.

39 Доментијан, *Живот свештоја Саве и свештоја Симеона*, 233. Теодосије, *Живот свештоја Саве*, 134.

40 Иларион Руварац, „Нешто о Босни дабарској и дабро-босанској епископији и о српским манастирима“, *Годишњица НЧ*, Iа, 1877, 247–248. Евгений Голубински, *Кратки очерк истории православных церквей*, Москв 1871, 460, 558. Константин Јиречек, *Историја Срба*, I, 1978, 170. Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, I, Београд, 1991, 98. Душан Кашић, „Свети Сава, Српска православна црква 1219–1969“, *Споменица о 750-годишњици аутокефалности*, Београд, 1969, 26.

41 Pavel Josif Šafarik, *Okázky občanského písmenictví*, v Praze, 1870 (2), 51–55.

42 Миодраг Ал. Пурковић, *Српски епископи и митрополији средњег века*, 8. Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, 27.

- Византијски извори за историју Југославије, III, Београд, 2007.
- Гранић 1935: Филарет Гранић, „Црквеноправне одредбе св. Саве о настојатељу и осталим манастирским функционарима“, *Богословље*, год. X, св. 2-3, Београд, 171–188.
- Гранић 1998: Филарет Гранић, „Црквеноправне глосе на привилегије цара Василија II“, *Богословље*, 410–423.
- Гранић 1998: Филарет Гранић, „Оснивање архиепископије у граду Iustiniana prima 535. године после Христа“, *Богословље*, 298–326.
- Грујић 1932: Радослав Грујић, „Полошко-тетовска епархија и манастир Лешак“, *Гласник СНД*, 12, Скопље, 33–77.
- Доментијан 1865: Доментијан, *Живот св. Симеуна и Саве*, Београд.
- Живковић 2004: Тибор Живковић, *Црквена организација у Српским земљама*, Београд.
- Живојиновић 1977: Мирјана Живојиновић, „О боравцима Светог Саве у Солуну“, *ИЧ*, 24, 63–71.
- Ивановић 1997: Милан Ивановић, „Културна баштина Косова и Метохије“, *Спирине Косова и Метохије*, књ. 10, Приштина, 1–28.
- Innocentii, *Regestorum sive epistolarum, liber VII, V, PL 217*.
- Историја Српског народа*, I, Београд, 1981.
- Јанковић 1985: Марија Јанковић, *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд.
- Јиречек 1978: Константин Јиречек, *Историја Срба*, I.
- Јовановић 1988: Војислав С. Јовановић, „Археолошка истраживања и налазишта на Косову“, *Зборник са окупљеном сјолом о научном истраживању Косова*, САНУ, Београд, 17–66.
- Калић 1979: Јованка Калић, „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године“, *Сава Немањин – Свети Сава*, Београд, 27–53.
- Кашић 1969: Душан Кашић, „Свети Сава, Српска православна црква 1219–1969“, *Споменица о 750-годишњици аутокефалности*, Београд, 17–32.
- Летопис Јоана Дукљана* (Ф. Шишић), Београд – Загреб, 1928.
- Љубинковић 1967: Радивоје Љубинковић, „Традиције Приме Јустинијане у титулатури охридских архиепископа“, *Спиринар*, књ. XVII–1966, Београд, 61–75.
- Милаш 2004: Никодим Милаш, *Правила православне цркве са њумачењима*, Београд – Шибеник.
- Ненадовић 1954-1955: Слободан Ненадовић, „Шта је краљ Милутин обновио на цркви Богородице Љевишке у Призрену“, *Спиринар*, V-VI/1954-1955, Београд, 205–225.
- Ненадовић 1963: Слободан Ненадовић, *Богородица Љевишка*, Београд.
- Nili Dixerat, *Notitia patriarchorum*, PG 132,
- Новаковић 1875: Стојан Новаковић, „Српски поменици XV–VIII века“, *Гласник СУД*, XLII, Београд, 1–152.
- Новаковић 1908: Стојан Новаковић, „Охридска архиепископија у почетку XI века“, *Глас СКА*, 76, Београд, 1–62.

- Новаковић 1966: Реља Новаковић, „О неким питањима подручја данашње Метохије крајем XII и почетком XIII века“, *ЗРВИ*, IX, 195–215.
- Новаковић 1967: Реља Новаковић, „О неким питањима граница Србије крајем XII и почетком XIII века“, *Зборник ФФ*, 9-1, Београд, 121–161.
- Novellae*, CXXXI, cap. III, *Corpus Juris Civilis, pandectis institutionibus, codice et Novelles*, Amsterdami – Lugd. Batavorum, 1663.
- Острогорски 1939: Георгије Острогорски, „Писмо Димитрија Хоматијана“, *Светосавски зборник*, 2, 91–11.
- Острогорски 1969: Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд.
- Панић 1975: Драга Панић, Гордана Бабић, *Богородица Љевишка*, Београд.
- Петровић 1980: Миодраг Ал. Петровић, „Историјско-правна страна Хоматијановог писма међу монасима и сину Великом жупану Србије кир Сави“, *ЗРВИ*, XIX, 173–206.
- Петровић 1986: Миодраг Петровић, *Синуденички синдик и самосталност Српске цркве*, Београд.
- Pitra 1891: Jean V. F. Pitra, *Analecta sacra et classica, Spicilegio Solesmensi parata. Iuris ecclesiastici Graecorum, selecta paralipomena*, Parisiis/Romae.
- Поповић 1978: Владислав Поповић, „Епископска седишта у Србији од IX до XI века“, *Годишњак рада Београда*, XXV, Београд, 33–39.
- Првовенчани 1938: Стефан Првовенчани, „Житије Симеона Немање“, *Светосавски зборник*, 2, 15–74.
- Прокић 1912: Божидар Прокић, „Постанак Охридског патријархата“, *Глас СКА*, XC, 175–267.
- Пурковић 1937: Миодраг Пурковић, „Српски епископи и митрополити средњег века“, *Хришћанско дело*, III, 4-6, Скопље.
- Руварац 1877: Иларион Руварац, „Нешто о Босни дабарској и дабро-босанској епископији и о српским манастирима“, *Годишњица НЧ*, Ia, 240–261.
- Слијепчевић 1991: Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске Православне Цркве*, 1.
- Станојевић 1934: Станоје Станојевић, „Свети Сава и независност Српске цркве“, *Глас СКА*, CLXII, Београд, 199–251.
- Теодосије 1860: Теодосије, *Живои Свѣтоја Саве*, Београд.
- Тројицки 2008: Сергеј В. Тројицки, „Цариградска црква као фактор аутокефалије“, *Изабране синудије из црквеној права*, Београд, 149–177.
- Theiner 1863: Augustin Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, Romae, I, 1863.
- Ђоровић 1928: Владимир Ђоровић, *Синиси св. Саве*, Београд – Сремски Карловци.
- Ферјанчић 1964: Божидар Ферјанчић, „Почети Солунске краљевине (1204–1209)“, *ЗРВИ*, VIII/2, Београд, 101–116.
- Ферјанчић 1979: Божидар Ферјанчић, „Аутокефалност Српске цркве и Охридска архиепископија“, *Сава Немањић – Свѣти Сава*, Београд, 65–72.
- Ферјанчић 1989: Божидар Ферјанчић, „Србија и византијски свет у првој половини XIII века (1204–1261)“, *ЗРВИ*, XXVII–XXVIII, Београд, 103–145.
- Ферлуга 1964: Јадран Ферлуга, „Драч и Драчка област пред крај X и почетком XI века“, *ЗРВИ*, VIII/2, Београд, 117–132.

- Šafarik 1870: Pavel Josif Šafarik, *Okázky občanského písmenictví*, v Praze, (2), 51–55.
- Wasilewski 1964: Tadeusz Wasilewski, „Le thème byzantin de Sirmium – Serbie au XI et XII siècle“, *ЗРВИ*, VIII/2, Београд, 465–482.
- Мошин 1960: Владимир А. Мошин, Сербская редакция Синодика в неделю православия, *Византийский Временник*, Москв, XVII, 278–348.
- Голубински 1871: Евгений Голубински, *Краткий очерк истории православных церквей*, Москв.
- Снѣгаров 1924: Иванъ Снѣгаров, *История на Охридската архиепископия*, I, София.

Dragana JANJIĆ

PRIZREN'S DIOCESE (Historical-canonical aspects)

Summary

Prizren's diocese is one of the oldest diocese's seats of the Serbian Church. Based on the scarce historical written sources, its foundation is connected for the 10th century, although archaeological researches move the limits of its diocese's seat (the Church of Virgin Ljeviška) in early Christian period. The inclusion of Prizren's Diocese in the network of the Serbian diocese's seats and its separation from the jurisdiction of Ohrid's Diocese from church-canonical aspect followed church-legal provisions of Parliament's fathers by use of the Canon 17 of Halkidon's Parliament, which will be the basis for the establishing of the first structure of the Serbian church under the St. Sava in Studenica in 1219.

Key words: Archbishopric, Church, jurisdiction, canon, autocephality, diocese.